

ΤΑ ΓΡΕΒΕΝΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ - ΤΕΧΝΗ - ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Επιστημονική επιμέλεια
Μιλτιάδης Μ. Παπανικολάου

Οργάνωση-Έκδοση

ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΓΡΕΒΕΝΩΝ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΝΟΜΟΥ ΓΡΕΒΕΝΩΝ

παρατηρητής

α' έκδοση παρατηρητής • Θεσσαλονίκη-Γρεβενά, 2004

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή του παρόντος έργου στο σύνολό του ή τμημάτων του με οποιονδήποτε τρόπο, καθώς και η μετάφραση ή διασκευή του ή εκμετάλλευσή του με οποιονδήποτε τρόπο αναπαραγωγής έργου λόγου ή τέχνης, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 2121/1993 και της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης-Παρισιού, που κυρώθηκε με το ν. 100/1975. Επίσης απαγορεύεται η αναπαραγωγή της στοιχειοθεσίας, σελιδοποίησης, εξωφύλλου και γενικότερα της όλης αισθητικής εμφάνισης του βιβλίου, με φωτοτυπικές ηλεκτρονικές ή οποιεσδήποτε άλλες μεθόδους, σύμφωνα με το άρθρο 51 του ν. 2121/1993.

© Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Γρεβενών
Οργανισμός Πολιτιστικής Ανάπτυξης Νομού Γρεβενών

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Μιλτιάδης Μ. Παπανικολάου

ΣΥΛΛΟΓΗ ΥΛΙΚΟΥ
Φανή Τσατσάια
Αγγελική Χαριστού
Ιλιάννα Ζάρρα
Έφη Κωνσταντινίδη

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΕΙΜΕΝΩΝ
Μιλτιάδης Μ. Παπανικολάου
Φανή Τσατσάια
Νίκος Παπαγεωργίου
Ιλιάννα Ζάρρα

e-mail: paratiritis@the.forthnet.gr
www.paratiritis.gr

Φωτοστοιχειοθεσία-εκτύπωση-βιβλιοδεσία: «Παρατηρητής» Α.Ε. Εκδόσεων,
30ό χλμ. Θεσσαλονίκης - Ν. Μουδανιών, Τ.Θ. 17072, Τ.Κ. 54210, Θεσσαλονίκη
τηλ.: 23990 20260-7, fax: 23990 20243

Εικόνα Εξωφύλλου: «Άγιοι Θεόδωροι» στη θέση «Καστρί» Πολυνερίου. (Ιερός ναός κτισμένος σε αρχαίο μνημείο, πιθανότατα τμήμα οχυρωματικού περιβόλου, φωτ.: Μ. Παπανικολάου)

ISBN: 960-374-314-3

Κλεοπάτρα Θεολογίδου*

Εργασίες αποκατάστασης Ιερής Μονής Κοιμήσεως της Θεοτόκου Τορνικίου νομού Γρεβενών

Ίσως ο καταλληλότερος τίτλος για την ανακοίνωση αυτή θα ήταν το χρονικό της διάσωσης της μονής Κοιμήσεως της Θεοτόκου Τορνικίου. Ένα μοναστήρι ερειπωμένο από δεκαετίες, σε δραματική κατάσταση, του οποίου η διάσωση φάνταζε ουτοπία και εξαιρετικά επικίνδυνο εγχείρημα. Μόνο η επιμονή και η πολύ προσεκτική και συστηματική προσέγγιση θα μπορούσαν να οδηγήσουν στο επιθυμητό αποτέλεσμα. Αυτό θα προσπαθήσουμε να παρουσιάσουμε: τις βήμα προς βήμα ενέργειες που οδήγησαν στη στερέωση και διάσωσή της. Ενέργειες που στόχευαν στη συστηματική και μεθοδική προσέγγιση, ώστε η αποκατάσταση να είναι αποτελεσματική, καθώς, ως γνωστόν, οι βιαστικές και γρήγορες επεμβάσεις οφείλουν την αποτελεσματικότητά τους μόνο στην τύχη και οδηγούν συχνά σε σοβαρότερα και μη αναστρέψιμα προβλήματα.

Το πρόβλημα είχε δύο πτυχές. Αφενός την άρση της ετοιμορροπίας με τις απαιτούμενες σωστικές και στερεωτικές εργασίες, και αφετέρου τη διάσωση, έστω και τμήματός της, από τις επιπτώσεις της κατασκευής και λειτουργίας στην περιοχή του υδροηλεκτρικού έργου του Ιλαρίωνα, που συνεπάγεται την κατάκλιση της από τα νερά του ταμειυτήρα (εικ. 1).

Η μονή βρίσκεται σε μικρή απόσταση από το χωριό Παναγία, πρώην Τορνίκι, του Δήμου Δεσκάτης. Πρόκειται για μοναστήρι μικρών διαστάσεων, 22X35m περίπου, κτισμένο σε χαμηλό ανάχωμα, κοντά στην όχθη του Αλιάκμονα. Εγκαταλειμένο εδώ και πολλές δεκαετίες και ερειπωμένο, διασώζει σήμερα μόνο το διώροφο καθολικό του στη ΝΑ γωνία του περιβόλου και τα κελιά κατά μήκος της νότιας πλευράς. Λείψανα από κτίσματα διακρίνονται κατά μήκος της βόρειας πλευράς, τα οποία δεν έχουν διερευνηθεί αρχαιολογικά, ενώ στο κέντρο σχηματίζεται μια μικρή αυλή.

Το καθολικό, διαστάσεων 4,50X7,00m, ανακαινίσθηκε και τοιχογραφήθηκε, σύμφωνα με κτητορική επιγραφή στον όροφο, το 1400¹. Ίχνη όμως στην απόληξη της στέγης δηλώνουν ότι ο θόλος του καθολικού μεταγενέστερη, ο οποίος είναι σύγχρονος με την τοιχογράφηση του 1400 αποτελεί κατασκευή από την υπόλοιπη ανωδομή. Κατά συνέπεια η υπόλοιπη ανωδομή του ναού θα πρέπει να τοποθετείται νωρίτερα. Είναι διώροφο, λιθόκτιστο με ασβεστοκονίαμα και καλύπτεται με κυλινδρική καμάρα. Το δάπεδο του ορόφου είναι ξύλινο και καλύπτεται με κεραμικά πλακίδια. Δεν υπάρχει εσωτερική επικοινωνία ανάμεσα στους δύο ορόφους. Χαρακτηριστικές είναι οι ψηλές αναλογίες του καθολικού και ο ελάχιστος φυσικός φωτισμός. Εσωτερικά ο ναός είναι κατάγραφος. Οι τοιχογραφίες του ισογείου χρονολογούνται, σύμφωνα με επιγραφή στο 1728². Η μεταγενέστερη τοιχογράφηση του ισογείου, σε συνδυασμό με το περίγραμμα του ιερού του, το οποίο προεξέχει του ιερού του ορόφου και άρα θα πρέπει να κατασκευάστηκε μεταγενέστερα, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι το ισόγειο δεν κατασκευάστηκε αρχικά για λατρευτική χρήση.

Τα κελιά, λιθόκτιστα με λασποκονία και ενισχυμένα με ξύλινα ζωνάρια, είναι ξυλόστεγα, κεραμοσκεπή και τοποθετούνται στην εποχή της τουρκοκρατίας, χωρίς να μπορούμε να καθορίσουμε με μεγαλύτερη ακρίβεια την εποχή της κατασκευής τους.

Η κατάσταση της μονής στο σύνολό της ήταν απελπιστική. Όλα τα τμήματά της, συμπεριλαμβανομένου και του καθολικού, ήταν στο όριο της κατάρρευσης. Τοίχοι παραμορφωμένοι ή μισογκρεμισμένοι, ρηγματώσεις έντονες και διαμπερείς, αποκλίσεις από την κατακόρυφο, μισοκατεστραμμένες ξυλοδεσιές και στέγες ήταν η εικόνα που συναντήσαμε στην πρώτη μας επίσκεψη, στις αρχές της

* Αρχιτέκτων, Αναστηλωτής.

¹ Βογιατζή, Σ. Η Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου στο Τορνίκι Γρεβενών, Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας, Περ. Δ', Τόμ. ΙΕ', 1989-1990, Αθήνα 1991, σ. 248.

² Βογιατζή, Σ., ό.π., σ. 251

10ετίας του 1990. Το καθολικό έντονα ρηγματωμένο, διέσωζε όλη την ανωδομή του, χάριν των εσωτερικών υποστυλώσεων και των εξωτερικών αντιστηρίξεων που είχαν γίνει τη 10ετία του 1980. Και από αυτές, οι εξωτερικές είχαν αποσθρωθεί στο μεγαλύτερο ποσοστό τους, εξαιτίας των δυσμενών καιρικών συνθηκών της περιοχής. Εξαιρεση αποτελούσε η κόγχη του ιερού του ισογείου, η οποία ήταν κατεστραμμένη σε όλο το ύψος της, εκτός από τα χαμηλά τμήματά της, που διέσωζαν το περίγραμμα.

Το 1991 είχε εγκριθεί μελέτη για την αποκατάσταση της μονής³, η οποία, την εποχή της εκπόνησής της δεν γνώριζε την προοπτική της κατάκλισης της μονής από τα νερά του ταμειυτήρα και κατά συνέπεια δεν μπορούσε να εφαρμοσθεί χωρίς την εξέταση των νέων δεδομένων. Ως πρώτη μας ενέργεια, μέχρι να ολοκληρωθούν οι απαιτούμενες μελέτες, ήταν να ληφθούν πρόσθετα σωστικά μέτρα για την επιβράδυνση του ρυθμού καταστροφής, ο οποίος ήταν ταχύς. Έγιναν νέες αντιστηρίξεις στις εξωτερικές τοιχοποιίες του καθολικού και σε ορισμένα από τα άκρως επικίνδυνα τμήματα των κελιών. Παράλληλα, επισκευάστηκε προσωρινά η στέγη στην είσοδο της μονής και έγιναν πρόχειρα αρμολογήματα σε περιορισμένα τμήματα των λιθοδομών με εκτεταμένη λύση της συνοχής τους για τη συγκράτησή τους και το σύνολο περιφράχθηκε.

Οι εργασίες αυτές αποδείχθηκαν σωτήριες δεδομένου ότι το Μάιο του 1995 ακολούθησε ο καταστροφικός σεισμός στην περιοχή. Παρόλα τα σωστικά μέτρα, υπήρξαν απώλειες, οι οποίες όμως ήταν μικρές, αν λάβει κανείς υπόψη την κρίσιμη κατάσταση της μονής. Η σοβαρότερη ήταν η κατάρρευση τμήματος του ιερού του ορόφου. Παράλληλα, κατέρρευσαν τμήμα του νότιου τοίχου του κλειστού χώρου δυτικά του καθολικού και μικρό τμήμα στη ΝΔ γωνία των κελιών.

Ακολούθησαν πρόσθετα σωστικά μέτρα, δηλαδή κατασκευή μεταλλικού στεγάστρου⁴, για την προστασία του καθολικού από τα όμβρια και πρόσθετες αντιστηρίξεις. Παρόλα τα μέτρα αυτά, η εξέλιξη των βλαβών ήταν ταχύτατη, καθώς διαπιστώθηκε διεύρυνση των ρωγμών του θόλου του καθολικού, με κίνδυνο την από στιγμή σε στιγμή κατάρρευσή του, που οδήγησε σε πρόσθετες σωστικές εργασίες στο καθολικό την Άνοιξη του 1996, με περίδεση των τοιχοποιιών και υποστύλωση του θόλου (εικ. 2).

Οι εργασίες αποκατάστασης ξεκίνησαν το 1998 και ολοκληρώθηκαν το 2001. Πριν να προχωρήσουμε στην παρουσίασή τους, θα αναφερθούμε στη δεύτερη πτυχή του προβλήματος, δηλαδή στην κατάκλιση της μονής από τα νερά του ταμειυτήρα του υδροηλεκτρικού έργου. Προκειμένου να διερευνηθούν οι δυνατότητες διάσωσης συστήθηκε από εκπροσώπους του ΥΠ.ΠΟ. και της ΔΕΗ κοινή επιτροπή⁵. Από τη συνεργασία μας διαπιστώθηκε η αδυναμία διάσωσης των κελιών, λόγω της κακής κατάστασής τους και της ευτέλειας της κατασκευής. Έτσι οι προσπάθειες επικεντρώθηκαν στη διάσωση του καθολικού. Οι εναλλακτικές λύσεις που συζητήθηκαν ήταν:

1. Η αποτοίχιση των τοιχογραφιών για τη μελλοντική έκθεσή τους σε μουσείο και η κατάκλιση του καθολικού.
2. Η αποτοίχιση των τοιχογραφιών και επανατοποθέτησή τους σε ανακατασκευή του καθολικού με τους ίδιους λίθους, σε νέα παρακείμενη θέση.
3. Η ολόσωμη ή κατά τμήματα μεταφορά του σε παρακείμενο λόφο βόρεια αυτού.

Σύμφωνα με τις διεθνείς αρχές προστασίας, η μεταφορά μνημείων επιτρέπεται μόνο κατ' εξαιρεση, καθώς ο περιβάλλον χώρος τους αποτελεί επίσης σημαντικό στοιχείο της ιστορίας τους. Στην περίπτωση μας όμως και δεδομένου ότι η κατασκευή του Υδροηλεκτρικού Έργου ήταν πολλαπλής ωφέλειας για την περιοχή και κατά συνέπεια η αναστολή της κατασκευής του θα είχε αρνητικές επιπτώσεις, κρίναμε ότι η τρίτη λύση, αν και εξαιρετικά δύσκολη, λόγω της κακής κατάστασης του καθολικού και της ανάγκης οριζόντιας και κατακόρυφης μετακίνησής του προς τη νέα θέση, είναι η πλέον ενδεδειγμένη. Προκειμένου να διερευνηθεί η δυνατότητα υλοποίησης της λύσης αυτής, η ΔΕΗ ανέλα-

³ Μελετητές: Σ. Βογιατζής, αρχιτέκτων-αναστηλωτής, Β. Κατρή, πολιτικός μηχανικός.

⁴ Το στέγαστρο κατασκευάστηκε από τον Β. Αλεξάνδρου, ΕΔΕ, ύστερα από σχετική ανάθεση από τη Διεύθυνση Αναστήλωσης Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων του ΥΠΠΟ. Επιβλέποντες: Κ. Θεολογίδου, Κ. Φλώρος.

⁵ Την επιτροπή αποτελούσαν οι (+)Σ. Κίσσας, Α. Πέtkος, Κ. Θεολογίδου και Π. Σγούρος από πλευράς ΥΠ.ΠΟ. και Θ. Καλλιτζίς, Κ. Παπαϊωάννου, Γ. Μυλωνάς, Σ. Παπαγεωργίου από πλευράς ΔΕΗ.

βε, σε συνεργασία με την Εφορεία, ύστερα από πρόταση της επιτροπής: 1. Την εκπόνηση γενικού τοπογραφικού της περιοχής και γεωλογικής μελέτης για τη διερεύνηση της καταλληλότητας του εδάφους στην προτεινόμενη θέση μεταφοράς του καθολικού. 2. Τη φωτογραμμετρική αποτύπωση του καθολικού σε κλίμακα 1:20 και την ταχυμετρική αποτύπωση των υπόλοιπων κτισμάτων της μονής. Τα σχέδια συμπληρώθηκαν από την Εφορεία. 3. Την ανάθεση ερευνητικού προγράμματος για τη μεταφορά του καθολικού στο Εργαστήριο Σιδηροπαγούς Σκυροδέματος του ΑΠΘ⁶. Στα πλαίσια του ερευνητικού προγράμματος έγινε νέα μελέτη για την αποκατάσταση του καθολικού, με τα νέα δεδομένα.

Στη μελέτη για τη μεταφορά του καθολικού προτείνεται η ολόσωμη μεταφορά του, αφού προηγηθεί η στερέωση και ενίσχυσή του. Για τη μεταφορά δεν απαιτείται η αποτοίχιση των τοιχογραφιών. Προβλέπεται η κατασκευή «άκαμπτου φορείου», η υδραυλική ανύψωση του συνόλου και η μεταφορά στον παρακείμενο λόφο επί σιδηροτροχών.

Στη μελέτη αποκατάστασης διαπιστώθηκε, εκτός από τα προβλήματα που αναφέρθηκαν παραπάνω, η ανεπάρκεια των ξυλοδεσιών, και σε διατομή και σε πλήθος, και η απουσία διασταύρωσής τους στις γωνίες των τοίχων. Διαπιστώθηκε επίσης η ανεπαρκής σύνδεση των ξύλινων ελκυστήρων και των δοκών των πατωμάτων με τις εγκάρσιες ξυλοδεσιές, με αποτέλεσμα να μη συγκροτείται επίπεδο δικτύωμα στο σώμα της λιθοδομής. Για την αντιμετώπιση του προβλήματος αυτού προτάθηκε η εφαρμογή αμφίπλευρων μεταλλικών προεντεταμένων περιδέσεων, σε δύο επίπεδα, σε όλους τους περιμετρικούς τοίχους και η ενίσχυση των ξύλινων ελκυστήρων με προεντεταμένους μεταλλικούς, κατά τη διεύθυνση βοράς-νότος. Αυτό ήταν και το σημείο διαφοροποίησης από την εγκεκριμένη μελέτη. Ακόμα, έγινε ανάλυση των κονιαμάτων του ναού και πρόταση σύνθεσης κονιάματος και ενέματος εφαρμογής, συμβατών με τα υφιστάμενα. Και στις δύο μελέτες προτείνονται αρμολογήματα σε βάθος των λιθοδομών, ενέματα, αντικατάσταση των σαθρών ξυλοδεσιών και επισκευή-συντήρηση των δαπέδων.

Στις εργασίες που ακολούθησαν έγινε πολύ προσεκτικά περισυλλογή του οικοδομικού υλικού από τα δάπεδα, τα οποία ήταν επίσης ετοιμόρροπα και υπήρχε ο κίνδυνος να καταρρεύσουν μαζί με το οικοδομικό υλικό και τους εργαζόμενους, ανά πάσα στιγμή. Έγινε επίσης περιορισμένη περισυλλογή του οικοδομικού υλικού στον περιβάλλοντα χώρο, ώστε να υπάρχει ευχέρεια στην εκτέλεση των εργασιών. Η περισυλλογή περιορίστηκε στους υπαίθριους χώρους του περιβόλου, έξω από τα ερειπωμένα κτίσματα, όπου θα πρέπει να γίνει συστηματική ανασκαφή. Στερεωτικές εργασίες έγιναν και στο καθολικό και στα κελιά.

Στο καθολικό έγιναν αρμολογήματα σε βάθος των λιθοδομών εξωτερικά, ανάμεσα στα μαδέρια των αντιστηρίξεων. Στη συνέχεια οι αντιστηρίξεις μετατέθηκαν στα εξυγιασμένα τμήματα και αρμολογήθηκαν οι υπόλοιπες επιφάνειες. Εσωτερικά αρμολογήματα έγιναν μόνο στα ελάχιστα τμήματα των τοιχοποιιών που δεν υπήρχαν τοιχογραφίες. Ακολούθησε η ανάκτηση της κόγχης του ισογείου και του τμήματος του ορόφου που κατέρρευσε. Το δίλοβο παράθυρο από την κόγχη του ορόφου, που κατέρρευσε επίσης ανακατασκευάστηκε με τους ίδιους δόμους, οι οποίοι περισυλλέγησαν και επαντοποθετήθηκαν στη θέση του. Αξίζει να αναφέρουμε ότι κατά την ολοκλήρωση της ανάκτησης στη ΝΑ γωνία, το ανώτερο υφιστάμενο τμήμα της άρχισε να υποχωρεί και η κατάρρευσή του αποφεύχθηκε με πολύ κόπο την τελευταία στιγμή. Η ανάκτηση των τμημάτων αυτών του ανατολικού τοίχου ήταν καθοριστική στο δέσιμο των τοιχοποιιών μεταξύ τους και την αποκατάσταση της ευστάθειας του συνόλου. Ακολούθησαν ενέματα, με τα οποία αποκαταστάθηκε η συνοχή της τοιχοποιίας σε όλο το βάθος της. Παράλληλα με τις εργασίες στερέωσης του κελύφους γινόταν και εργασίες για την προληπτική συντήρηση των τοιχογραφιών. Στις εργασίες αυτές περιλαμβάνονταν και το προσωρινό φράξιμο των ρωγμών επί των τοιχογραφιών, για να αποφευχθεί η διαρροή του υλικού των ενεμάτων από αυτές. Στα ενέματα χρησιμοποιήθηκαν μη αλκαλικά τσιμέντα και καθαρή πλυμένη άμμος, για να μειωθούν οι κίνδυνοι εμφάνισης αλάτων, ενώ χρησιμοποιήθηκε συγκρότημα παρασκευής κολλοειδών αιωρημάτων με αναμκτήρα υψηλού στροβιλώδους, σύμφωνα με τις προδιαγραφές της μελέτης (εικ. 3). Με

⁶ Ομάδα μελέτης: Επιστημονικός υπεύθυνος Γ. Πενέλης, ερευνητές Κ. Στυλιανίδης, Χ. Ιγνατάκης, Ι. Παπαγιάννη-Παπαδοπούλου, συνεργάτες Γ. Μπέη, Θ. Σαλονικιός.

την ολοκλήρωση των εργασιών αυτών ακολούθησε η τοποθέτηση των μεταλλικών περισφύξεων. Οι θέσεις των διατρήσεων οριστικοποιήθηκαν σε συνεργασία με τους συντηρητές, ώστε να γίνουν σε περιοχές με φόντο και να μη προκληθούν καταστροφές στις τοιχογραφίες, ενώ με τη βοήθεια τοπογραφικού οργάνου εξασφαλίστηκαν τα οριζόντια επίπεδα που θα πρέπει να σχηματίζουν οι ελκυστήρες για την αποτελεσματική λειτουργία τους. Ακολούθησε η διάτρηση των τοιχοποιιών και η τοποθέτηση των ελκυστήρων, οι οποίοι κατέληγαν σε μεταλλικές πλάκες, ώστε να καταστεί δυνατή η προέντασή τους. Οι πλάκες αυτές ενσωματώθηκαν στις τοιχοποιίες, και δεν είναι ορατές στις όψεις για αισθητικούς λόγους. Με τις εργασίες αυτές αποκαταστάθηκαν οι περιμετρικές τοιχοποιίες του καθολικού και ήρθη η ετοιμορροπία του. Εκκρεμεί η ολοκλήρωσή τους η οποία περιλαμβάνει συγκόλληση της κυλινδρικής καμάρας που στεγάζει τον όροφο και το ξύλινο δάπεδο. Η συγκόλληση της κυλινδρικής καμάρας προβλέπεται να γίνει μόνο από το εξωράχιο, καθώς εσωτερικά είναι τοιχογραφημένη. Αυτό προϋποθέτει την προσεκτική απομάκρυνση των επιχώσεων, ακολουθώντας ανασκαφικές μεθόδους.

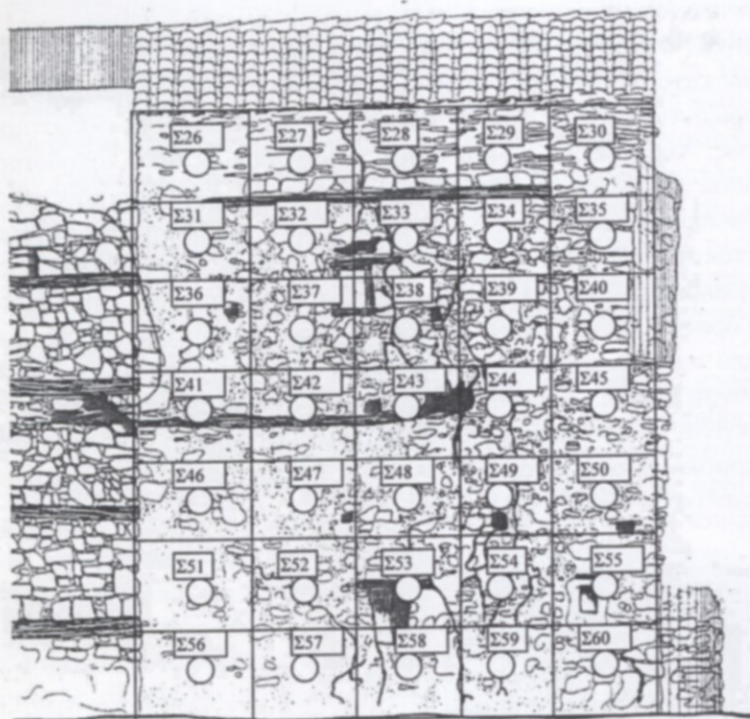
Στα υπόλοιπα κτίσματα της μονής έγιναν οι απαραίτητες εργασίες για τη στερέωσή τους στην υφιστάμενη μορφή, δηλαδή εκτεταμένα αρμολογήματα, τοπικές ανακτήσεις και επισκευή στεγών, στις οποίες διατηρήθηκε μεγάλο μέρος από τον υφιστάμενο σκελετό (εικ. 4, 5).

Εικ. 1. Το συγκρότημα της μονής από τη θέση όπου προβλέπεται να μεταφερθεί το καθολικό. Στο βάθος διακρίνεται ο Αλιάκμονας.

Εικ. 2. Μέτρα προστασίας μετά το σεισμό.

Εικ. 3. Νότια όψη. Διάταξη των θέσεων από τις οποίες διοχετεύτηκαν τα ενέματα.

Εικ. 4. Εσωτερικό της μονής πριν από τις εργασίες.

Εικ. 5. Εσωτερικό της μονής μετά τις εργασίες.